

СВЕТОЗАР ЂОРОВИЋ — ИЗМЕЂУ СЕЋАЊА И ЗАБОРАВА

(*Светозар Ђоровић (1875–1919)*, Ур. Јован Делић, Центар за српске студије, Бањалука, 2020)¹

Године 2020. у издању Центра за српске студије у Бањалуци објављен је зборник радова *Светозар Ђоровић (1875–1919)* којим је обележена стогодишњица смрти Светозара Ђоровића.

Структуру зборника сачињавају следећи текстови: Јован Делић, „Културом сјећања против смрти и заборава”, Јово Радош, „Између трајања и заборава”, Јован Делић, „Светозар Ђоровић — мајстор приповијетке”, Душко Певуља, „Романсијерски свијет Светозара Ђоровића”, Горан Максимовић, „Књижевна пријатељства Светозара Ђоровића: Сремац, Матавуљ, Домановић, Милорад Ј. Митровић”, Младенко Саџак, „Црна књига о Брђанима”, Ранко Поповић, „Светозар Ђоровић као сатиричар”, Горан Максимовић, „Смјехотворни поступци у 'шаљивим играма' Светозара Ђоровића *Љубомора, Поремећен план, Издаје стан под кирију, Газда Јаков, Владика у Пољицама, Наше позориште*”, Раде Симовић, „Преображења мостарског причала”, Горан Максимовић, „Рукопис шаљиве игре Газда Јаков Светозара Ђоровића”.

Јован Делић у уводном тексту „Културом сјећања против смрти и заборава” доноси податке о поводу настанка зборника, његовом значају и потешкоћама на које је наишао приликом објављивања. Упркос првобитном публикувању радова планираном сарадњом књижевне манифестације „Ђоровићеви књижевни сусрети Српска проза данас” и мостарске „Просвјете” које није реализовано, иницијална идеја обележавања стогодишњице смрти писца од стране књижевне манифестације која носи његово име ипак је реализована захваљујући сарадњи са Центром за српске студије у Бањалуци. Тиме је зборник постао, како истиче Делић, једна од ретких публикација којом је обележена стогодишњица пишчеве смрти.

Поводом стогодишњице смрти Светозара Ђоровића Јово Радош

1 Приказ је настао као резултат рада на пројекту 178025 под називом *Поетика српског реализма*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

у тексту „Између трајања и заборава” преиспитује присутност овог аутора у духовној свести народа. Културна манифестација „Ђоровићеви сусрети прозних писаца”, награда „Светозар Ђоровић”, школа са пишчевим именом, позиционирање у круг мостарске књижевне тројке са Алексом Шантићем и Јованом Дучићем сведоче о значају овог ствараоца. Радош напомиње да је и Ђоровићева писана оставштина одолела забраву, те сачињава осврт на основна својства Ђоровићевог литерарног рада закључујући да у његовом штиву превађавају аспект људског, национални и социјални идеали, солидарисање са малим човеком, те би у данашњем дехуманизованом свету учесталијим враћањем Ђоровићу овај социјално занемарени аспект био актуализован.

Текст „Светозар Ђоровић – мајстор приповијетке” Јована Делића интерпретирајући осам Ђоровићевих приповедака из избора Владана Недића за 45. књигу у едицији „Српска књижевност у сто књига” (*Богојављенска ноћ, Пријатељи, Под пећинама, Ибрахимбегов ћошак, На води, Мујагино јунаштво, Под липом, Васкрс*) указује на одређена поетичка и приповедачка својства Ђоровићевог поступка (импресионистичка дескрипција, сажети и функционални описи, неочекивани преокрети, инфантилни фокализатори, лајтмотиви, социјална мотивација, имплементација хумора, ликови пећинара, просјака, „божјих људи”, карневалски обрти и преображаји, социјална и биолошка мотивација у духу реалистичко–натуралистичке традиције).

Душко Певуља у тексту „Романсијерски свијет Светозара Ђоровића” ревидира оцене критике истичући да су Ђоровићеви романи Мајчина султанија, У ћелијама и Међу својима у домаћој науци о књижевности „прећутани и потцијењени, да су остали практично непрочитани” (30). Ђоровићевом приповедачком оптиком обухваћени су необична лица и нарави, друштво и појединци који се супротстављају његовим нормама. Ђоровић је и у романескним остварењима био доследан поетичком маниру из портретистичких приповедака надограђујући га приказом колективне свести чаршије. Препозната је универзалност и сввременост у лику Стојана Мутикаше и приказаних људских нарави. Аутор интерпретира Ђоровићеве текстове мармирајући у њима приповедачке поступке као што су психолошка нарација, унутрашњи монолог, доживљени говор и психолошко продубљивање унутрашњег света ликова који искорачују из реалистичке поетике антиципирајући књижевност 20. века.

Текст Горана Максимовића „Књижевна пријатељства Светозара Ђоровића” посвећен је Ђоровићевим пријатељствима са српским и јужнословенским писцима и контактима које је успостављао својим делима објављиваним у бројним часописима, календарима и извођеним на

позорници. Пријатељства писаца осведочена су Ђоровићевим текстовима посвећеним Стевану Сремцу, Симу Матавуљу, Радоју Домановићу, Милораду Ј. Митровићу, текстовима Павла Поповића о Алекси Шантићу, мемоарима Јоване Скерлић Ђоровић, Ђоровићевом преписком са Миланом Савићем, Стеваном Сремцем, Симом Матавуљем. Сусрет Ђоровића и Шантића у Београду 1906. године представила је Јелена Скерлић Ђоровић. У Ђоровићевим аутобиографско–мемоарским записима и успоменама о Сремцу, Матавуљу, Домановићу, Милораду Ј. Митровићу овековечена су сведочења о њиховим сусретима у Мостару и Београду. Ђоровићеви текстови посвећени Љубомиру Ненадовићу и Јовану Јовановићу Змају представљају књижевнике у анегдотским ситуацијама. Два Сремчева боравка у Мостару предмет су Ђоровићевих записа посвећених овом писцу. Некролошки текст о Милораду Ј. Митровићу реминисцира Митровићев долазак у Мостар. На самртној постељи настао је текст посвећен Матавуљу под насловом „Пилипенда” који доноси драгоцене податке о настанку истоимене Матавуљеве приповетке и запис „О Радоју Домановићу” у којем Ђоровић усмерава пажњу на два сусрета са Домановићем у Београду. Иако је текст примарно усмерен ка Ђоровићевим пријатељствима и сарадњи са српским књижевницима из других средина, аутор сачињава осврт на Ђоровићев запис „Прва пјесма Османова” објављен поводом смрти мостарског песника Османа Ђикића. Такође, аутор подсећа на Ђоровићев запис „Једна успомена на Крањчевића”. Максимовић истиче да сачувана Ђоровићева писма указују на књижевне, сарадничке и пријатељске контакте са оним личностима које нису поменуте у објављеним записима Светозара Ђоровића. Међу њима су Марко Цар, Тихомир Остојић, Антун Фабрис, Милан Марин. Максимовић усмерава посебну пажњу ка сарадњи Ђоровића са Миланом Савићем, уредником Летописа Матице српске. Сведочење о сарадњи Ђоровића и Савића представљају и Савићеви критички текстови о Ђоровићевим књигама. Пријатељство Светозара Ђоровића и Павла Поповића осведочено је у Ђоровићевим „Сећањима на Алексу Шантића”. Максимовић препознаје у Ђоровићевим записима, преписци и сведочењима његових пријатеља „текстове од прворазредног документарно–умјетничког значаја” (68).

У тексту Младенка Саџака „Црна књига о Брђанима” разматрају се односи литерарних записа Белешке једног писца, приповетке Брђани Светозара Ђоровића и историјско–документарне студије Црна књига Ђоровићевог брата, историчара Владимира Ђоровића. Значења дела, намере и циљеви аутора сагледани су из данашње перспективе и уз конотације два рата на овим просторима. Предмет анализе рада представљају поетичка и стилска обележја прича: На вјежбалишту (*Једна успомена*), Шта пишу? (*Успомена из босанске касарне*), Посета, Амајлија (*Успомена*

из касарне), Брђани. Анализирајући приповетку Брђани Саџак указује на поетичка разликовна обележја класичног, фолклорног реализма у односу на поетику модернизма прозе Из босанске касарне објашњавајући да је аутор овакву одлуку саобразио претпоставци о интересовању шире читалачке публике за слику страдања српског народа у Херцеговини, као и потреби да се што верније приближи објективној истини. У даљем тексту Саџак доноси приказ студије Владимира Ђоровића Црна књига (*Патње Срба Босне и Херцеговине за време Светског рата 1914–1918. године*) указујући на подударности у садржају приче Брђани и Црне књиге. У финалном сегменту рада „Један вијек после” аутор сачињава осврт на прошлост српског народа којем се, након поменутог Великог рата, догодио Други светски рат, а потом и рат који је означио распад Југославије проналазећи узроке такве трагичне прошлости у самом државном апарату који никада није процесуирао злочинце, те је на историји српског народа и српској књижевности одговорност ангажованог односа према националној прошлости.

Предмет рада Ранка Поповића „Светозар Ђоровић као сатиричар” представљају Ђоровићева сатирична дела: приповести *Барон из Дангубице*, *Женидба Пере Карантана*, *Записци са Кисјељака* и фељтон *Из земље Хиришине*. У осврту на период окупације Босне и Херцеговине од стране Аустроугарске и разне видове националног супротстављања изразитој антисрпској политици Поповић подвлачи значај књижевности која је у таквој борби имала истакнуто место подсећајући на *Јазавац пред судом Петра Кочића*, фељтон *Зембиљ Сава Скарића*, сатиру Светозара Ђоровића *Из земље Хиришине*, *Суданију Петра Кочића*. Поповић доноси преглед Ђоровићевог ангажованог деловања. Захваљујући његовој културној и политичкој активности српска влада је зауставила покрет сеобе Срба из горње Херцеговине 1902. године, потом је на месту посланика иступао против аустријске прохрватске просветне политике и однарођавања да би најзад у пародијско–сатиричним списима његов критички и ангажовани однос према друштвеној стварности дошао до изражаја. Поповић се придружује тврдњи Исидоре Секулић да „човек са култом бола и естетиком бола није заправо сатиричар” сматрајући да му је за праву сатиру недостајала „јача доза самосвојног хумора” уз оцену да је Ђоровићево „пародијско сликање домаћих нарави и друштвених изопачења какво је дато у *Барону из Дангубице* (1901), *Женидби Пере Карантана* (1902) и *Записцима са Кисјељака* (1902) ипак [је] ближе природи његовог талента неголи сатирично изобличавање аустроугарске окупације у фељтону *Из земље Хиришине*” (88). Иако Ђоровићева сатирична дела, према Поповићевој оцени нису најбољи део његовог стваралаштва, она заслужују своје место и не смеју бити занемарена у слици српске сатире

с почетка 20. века.

Горан Максимовић у тексту „Смјехотворни поступци у ’шаљивим играма’ Светозара Ђоровића (*Љубомора, Поремећен план, Издаје стан под кирију, Газда Јаков, Владика у Пољицама, Наше позориште*)” анализира следеће смехотворне поступке: комична преувеличавања, комичне заплете, комичне карактере јунака и језичка средства комичног. Издвојене су тематизације различитих аспеката породичног и јавног живота као што су: љубоморе, удварања, женидбе и удадбе, расипништво и тврдичење, забрањене љубави, припремање позоришних представа, дочек црвених великодостојника и сл. Указано је на компоновање комедија у складу са троделном комедиографском структуром (нормална линија живота – искакање са нормалне линије живота – повратак на нормалну линију живота) уз изостављање драмске експозиције и организовање заплета кроз степенасто нагомилавање догађаја, са изузетком комедије Поремећен план у којој је заплет организован у складу са принципом укрштања напоредних низова догађаја, док су кулминације реализоване кроз комично преувеличавање догађаја и неспоразума када долази до „комичног препознавања” и разобличавања заблуда у којима се налазе комични јунаци. Начињен је осврт на употребу сценских дидаскалија. У анализи комичних јунака закључено је да се појављују комични типови, док су ретки они који добијају карактеролошке црте које их индивидуализују. Аутор студије не изоставља да напомене и средства језичке комике коришћена у комадима. У закључку је истакнуто да треба обратити пажњу на овај сегмент Ђоровићевог рада будући да је значајан са аспекта хумора, сатире и пародије.

Раде Симовић у тексту *Преображења мостарског причала* настоји да донесе целину драмског стваралаштва Светозара Ђоровића сачињеног од тринаест једночинки и целовечерњих драма. Рад има за циљ да покаже процес драматуршког трансформисања из прозног у драмско, као и ревидирање тезе о „недоречености” Ђоровићевог драмског талента. Однос драме и позорнице Светозара Ђоровића илустрован је интерпретацијом текста *Мајчина султанија*. Аутор истиче неопходност новог позоришног читања Светозара Ђоровића како не би пао у заборав. Указано је на то да је процес самопреображаја из прозног у драмско последица талента и способности аутора да се изрази у различитим медијима. Закључено је да су његове драме оставиле дубљи траг у драматургији од онога који им је признат.

Додатак зборника доноси рукопис шаљиве игре *Газда Јаков* Светозара Ђоровића, сачуван у Рукописном одељењу Матице српске, који је приредио Горан Максимовић. Самом тексту приређеног издања дела претходи кратак осврт на историју настанка текста, потврду ауторства и

напомене у вези са приређеним издањем.

Зборник посвећен стваралаштву Светозара Ђоровића сублимира и интерпретира фокусе Ђоровићевог дела, те прераста у драгоцену публикацију која задужује духовну свест и интелектуално памћење српског народа. Будући да је реч о једној од ретких публикација којом је обележена стогодишњица Ђоровићеве смрти, њен значај у очувању успомене на овог писца је немерљив.

Соња С. Ђорић

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Депарتمان за филологију

Ђирила и Методија 2, 18000 Ниш, Република Србија

sonjadjoric1993@gmail.com